

deel van de aandacht op en elk symptoom van de groeiende verwijdering tussen de Westelijke mogendheden en de Sowjet-Unie voedde de angst voor een Derde Wereldoorlog. Vooral de zuivering liet een bittere nasmaak achter: wijdverbreid was de indruk dat dit diep-ingrijpende maatschappelijke proces niet bevredigend was verlopen – vooral de zuivering van de economische collaborateurs had teleurstelling gewekt en voor hun berechting gold hetzelfde. Die gevoelens van onbehagen waren natuurlijk het sterkst bij de vroegere illegale werkers en bij diegenen (de twee kringen vielen niet geheel samen) die zich in de nood der bezetting hadden vastgeklampt aan het ideaal van een ‘vernieuwd’ Nederland. ‘Hoe zou men trouwens’, aldus in ’79 de historicus I. Schöffner,

‘zonder illusies van een herboren maar ook gelouterd Nederland de moeilijke laatste bezettingstijd zijn doorgekomen? Men zou die verwachtingen, juist in al die vaagheid en algemeenheid, misschien het best kunnen typeren door twee termen: catharsis en vernieuwing. Het woord ‘catharsis’ moet hier worden gebruikt omdat het zeer goede Nederlandse woord ‘zuivering’ een beperkter en gerichter betekenis, ook in praktische zin, kreeg dan hier met ‘catharsis’ wordt bedoeld. Deze catharsis betrof namelijk de gedachte dat in de bezettingstijd binnen het Nederlandse volk onder de uitdaging van het nationaal-socialisme duidelijk een scheiding was getrokken tussen de ‘goeden’ en de ‘slechten’ en dat derhalve na de bevrijding niet alleen onbetaalde rekeningen voor moord, roof en kwelling individueel vereffend moesten worden, maar de ‘slechten’ (landverraders, collaborateurs of slappelingen) uitgestoten, afgeschud zouden kunnen worden. De werkelijke vernieuwing van Nederland was door zulk een catharsis pas mogelijk, omdat dan gebouwd kon worden op de ‘goeden’. In de bezettingstijd leek onder die ‘goeden’ een samenwerking en eensgezindheid gegroeid, die aan de vroegere verdeeldheid door kerken, partijen, klassen of standen een eind hadden gemaakt, en dit zou voor Nederland een vernieuwing in hoofd en leden van de samenleving brengen. Het is te gemakkelijk om nu, achteraf, op deze illusies te smalen, zij hadden destijds iets verheffends, iets bemoedigends, waaraan behoefte bestond en waaraan kracht werd ontleend.

Maar een ‘ware’ catharsis of een ‘echte’ vernieuwing kwam er niet!’ –

zij bleef uit, doordat de verwachtingen op zichzelf al weinig reëel waren geweest en doordat de eensgezindheid in de afwijzende houding jegens de Duitse bezetter en allen die met hem heulden, het feit had overdekt dat ten aanzien van wat in de toekomst wenselijk was, diepgaande

¹ I. Schöffner in (Ministerie van Justitie) J. C. H. Blom, A. C. 't Hart, I. Schöffner (met medewerking van J. M. de Maar-Willink): *De affaire Menten 1945-1976* (1979), p. 192.